

TARİH KOMİTESİ

Çalışma Rehberi

1. Tarihin En Erken Dönemlerinden İtibaren Türkistan Coğrafyasındaki Türk Boylarının Faaliyetleri ve Yaşayış Biçimleri
2. Batı Göktürklerden Başlayarak Batı Oğuzlarına Giden Yolda Gerçekleşen Olağanüstü Türk Kurultayının Kritik Rolü
3. 18.Yüzyıl Sonu Devrim ve İhtilallerinin Devlet Meşruiyeti ve Halk Egemenliği Anlayışları Üzerindeki Etkileri
4. Birinci Dünya Savaşı'nın Kaçınılmaz Olup Olmadığı ve Savaşın Geliştiği Siyasi - Toplumsal Çevrenin Savaşa Etkileri

BELX TFL

Sayın Katılımcılar,

Sabırsızlıkla beklediğimiz bu muhteşem konferansta ve heyecan verici komitede

sizlerin moderatörü olmaktan büyük onur duyuyorum. Umuyorum ki önümüzdeki

**bu iki gün hepimiz için verimli geçecek ve ufkumuzu genişletecek. Sayın konuşmacımıza
teşrifleri için teşekkür eder, kendilerinin vizyoner bakış açısıyla**

çalıştayımıza değerli katkılar sağlayacağına olan inancımızı ifade ederiz.

**Bu komite de Türk ve Dünya tarihi bakımından derin tartışmalara girmekle beraber
sizlerle bu alanlarda fikir alışverişi yapacak olmamanın heyecanı içerisindeyim.
Gündem maddelerinin doğru ve teferruatlı anlaşılması ve güzel bir çalıştay yapmak
dileği ile herkese başarılar diliyorum.**

Tarih Komite Moderatörleri Alp Er Tunga Demir & Ediz Efe Dural

GÜNDEM MADDESİ 1: Tarihin En Erken Dönemlerinden İtibaren Türkistan Coğrafyasındaki Türk Boylarının Faaliyetleri ve Yaşayış Biçimleri

1.1 Coğrafyanın Büyük Rolü

Türkistan'ın Fiziki Şartları ve Bozkır Kültürünün Doğuşu

Türkistan coğrafyası, doğuda Kingan Dağları, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Sibiry düzlükleri ve güneyde Hindukuş Dağları ile çevrili devasa bir alanı kapsar. Bu bölgenin en belirgin özelliği, deniz etkisinden uzak olması nedeniyle yaşanan sert karasal iklimdir. Yaz ayları aşırı sıcak ve kurak geçerken, kış ayları dondurucu soğuklara ve şiddetli fırtınalara sahne olur. Bu zorlu fiziki şartlar, bölgede kalıcı tarım alanlarının sınırlı kalmasına yol açmış ve Türk boylarını hayvancılığa yönlendirmiştir. Bozkır, üzerinde yaşayan insanlara sınırsız bir özgürlük hissi verirken aynı zamanda her an tetikte olmayı gerektiren bir mücadele alanı sunmuştur. Su kaynaklarının (nehirler ve vahalar) kısıtlı olması, boyların belirli bir alana çakılıp kalmasını engellemiş ve hareketli bir yaşam modelini zorunlu kılmıştır.

Göçebe Yaşam Tarzı, Atın Evcilleştirilmesi ve Çadır Kültürü

Türkistan coğrafyasının dayattığı yaşam tarzı "konargöçerlik" olarak adlandırılır. Bu yaşam biçimi, rastgele bir göç hareketinden ziyade, yaylak (yazlık) ve kışlak (kışlık) arasında yapılan düzenli ve planlı yer değiştirmeleri içerir. Bu hareketliliğin merkezinde iki temel unsur yer alır: At ve çadır (yurt). Atın Türkler tarafından erken dönemlerde evcilleştirilmesi, coğrafyanın sunduğu devasa mesafelerin aşılmasını sağlamış ve askeri bir üstünlüğe dönüşmüştür. At, hem bir ulaşım aracı hem de besin kaynağı (et ve kıymız) olarak hayatın merkezindedir. "Yurt" adı verilen keçe çadırlar ise taşınabilir, rüzgara dayanıklı ve iklim şartlarına uyumlu mühendislik harikalarıdır. Bu çadırlar, bozkır insanının dakikalar içinde göçe hazır hale gelmesini sağlayarak coğrafi esneklik kazandırmıştır.

Coğrafyanın Hukuk, Din ve Toplum Yapısı Üzerindeki Etkileri

Coğrafyanın sertliği, Türklerin toplumsal ve hukuki yapılarını da doğrudan şekillendirmiştir. Sürekli hareket halinde olan bir toplumda uzun süreli hapis cezaları uygulamak imkansız olduğundan, "Töre" adı verilen sözlü hukuk kurallarında cezalar kısa süreli veya doğrudan infaz odaklı gelişmiştir. Din inanışında ise gökyüzünün sonsuzluğu ve doğa güçleri ön plana çıkmıştır. Gök Tanrı inancı, bozkırın uçsuz buçaksız yapısıyla birebir örtüşür. Toplumsal yapıda ise coğrafi zorluklara karşı tek başına hayatta kalmak imkansız olduğundan, "Oguş" (aile) ve "Urug" (sülale) temelli güçlü bir dayanışma ağı kurulmuştur. Coğrafya, Türk insanını dayanıklı, disiplinli, teşkilatçı ve doğayla uyumlu bir karaktere büründürmüştür.

Konu Sonu Soruları

- Türkistan'ın sert karasal iklimi ve sınırlı su kaynakları, ilk Türk boylarının hukuki cezalandırma yöntemlerini nasıl etkilemiştir? Nedenlerini açıklayınız.
- Atın evcilleştirilmesinin konargöçer Türk toplumlarına sağladığı askeri ve sosyal avantajlar nelerdir?

1.2 Türkler'de Teşkilatlanma Yeteneği

Toplumsal Yapı Taşları ve Boy Düzeni

Türklerin tarih sahnesinde binlerce yıl boyunca varlığını koruyabilmesinin en büyük sırrı, genetik bir kod gibi işleyen teşkilatlanma yeteneğidir. Türk toplumu aşağıdan yukarıya doğru şu hiyerarşik yapıya göre örgütlenmiştir: Oguş (aile), Urug (aileler birliği/sülale), Bod (boy) ve Bodun (boylar birliği). Bu yapının en kritik halkası "Boy" (Bod) örgütlenmesidir. Her boyun başında "Bey" adı verilen, adaletli, cesur ve koruyucu bir lider bulunur. Bey, boyun topraklarını (yurt) yönetir, iç huzuru sağlar ve hakları korur. Boylar bir araya gelerek "Bodun"u oluşturur. Bu basamaklı yapı, en üstteki devlet (İl/El) yıkılsa bile, toplumun tabanda hızla yeniden organize olup yeni bir devlet kurabilmesini sağlayan esnek bir koruma kalkanı görevi görmüştür.

İkili Devlet Teşkilatı ve Kurultay Sistemi

Türk devlet yapısı, yönetim kolaylığı sağlamak ve bozkır coğrafyasına hakim olabilmek adına "İkili Teşkilat" modelini uygulamıştır. Devlet, doğu ve batı olmak üzere iki kanada ayrılırdı. Kutsal sayılan doğu kanadında asıl hükümdar (Kağan) bulunurken, batı kanadını hükümdarın kardeşi veya hanedandan önde gelen bir lider (Yabgu) yönetirdi. Yabgu, iç işlerinde serbest, dış işlerinde doğudaki kağana bağlıydı. Teşkilatlanmanın en demokratik ve idari organı ise "Kurultay" (Toy/Kengeş) adı verilen meclisti. Kurultayda boy beyleri, hatun, komutanlar ve devlet adamları bir araya gelerek devletin stratejik kararlarını, savaş-barış durumlarını ve hatta yeni kağanın seçimini karara bağlardı. Kurultay, kağanın yetkilerini denetleyen güçlü bir teşkilat organıydı.

Ordu-Millet Anlayışı ve Askeri Örgütlenme

Teşkilatlanma yeteneğinin en somut görüldüğü alan askeri yapıdır. Türklerde eli silah tutan her birey (kadın-erkek fark etmeksizin) ordunun tabii bir neferi kabul edilirdi. Bu duruma "Ordu-Millet" anlayışı denir. Barış zamanında günlük işleriyle uğraşan halk, bir tehlike anında hızla organize olarak orduya dönüşebiliyordu. Bu sistemin kalıcı ve kusursuz işlemlerini sağlayan kişi ise Mete Han olmuştur. Mete Han, dünyadaki pek çok orduya ilham veren "Onlu Teşkilat" sistemini kurmuştur. Orduyu 10, 100, 1000 ve 10000 (Tümen) kişilik birimlere ayırarak emir-komuta zincirini kusursuz hale getirmiştir. Bu askeri disiplin, sivil devlet yönetiminin de şablonunu oluşturmuştur.

Konu Sonu Soruları

- Türklerde devletin yıkılması durumunda halkın hızla yeni bir devlet kurabilmesini sağlayan toplumsal taban hiyerarşisini (Oguş'tan Bodun'a) açıklayınız.
- Mete Han'ın kurduğu Onlu Teşkilat sisteminin, Türk devletlerinin yönetim ve askeri sevk kabiliyetine olan doğrudan katkıları nelerdir?

1.3 Çevre Kavimler ile İlişkiler ve Hükmeden Taraftarlık

Çin ile İlişkiler, İpek Yolu Mücadelesi ve Asimilasyon Tehlikesi

Türkistan coğrafyasında kurulan Türk devletlerinin dış ilişkilerinin ana eksenini Çin ile olan ilişkiler oluşturmuştur. Bu ilişkilerin temel lokomotifi ise ekonomik bir can damarı olan İpek Yolu'na hakim olma mücadelesidir. Türkler, Çin'in devasa nüfusu ve üretim gücüne karşı askeri mobiliteleri ve süvari taktikleriyle üstünlük sağlamış, Çin'i sık sık vergiye bağlamıştır. Ancak Çin, askeri olarak yenemediği Türkleri içeriden bölmek için "entrika" siyasetini devreye sokmuştur. Türk prenslerini birbirine düşürmek, boyları kışkırtmak ve lüks yaşam malzemeleriyle (ipek, çay) Türkleri yerleşik hayata özendirerek asimile etmek Çin'in temel stratejisi olmuştur. Bilge liderler, bu asimilasyon tehlikesine karşı halkı sürekli uyarmıştır.

Savaş Taktikleri, Kültürel Etkileşim ve Pax Nomadica (Bozkır Barışı)

Türkler, çevre kavimlere askeri üstünlüklerini kabul ettirirken kendilerine has savaş taktiklerini (Turan taktiği, hilal taktiği, sahte ricat) kullanmışlardır. Ancak ilişkiler sadece savaşla sınırlı kalmamış, derin bir kültürel etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Türkler, çevre medeniyetlerden giyim, tarım teknikleri ve din (Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık) konularında etkilenirken; çevre medeniyetlere de pantolon giyme, ceket, deri işçiliği, at takımları kullanımı ve askeri teşkilatlanma konularında hocalık yapmışlardır. Türklerin hakim olduğu dönemlerde İpek Yolu üzerinde sağlanan güvenliğe "Pax Nomadica" (Bozkır Barışı) denir ki bu durum, kıtalararası ticaretin ve kültürel aktarımın en güvenli şekilde yapılmasını sağlamıştır.

Konu Sonu Soruları

- Kök Türk Devleti'nin İpek Yolu hakimiyeti için önce Sasanilerle, ardından Sasanilere karşı Bizans'la ittifak kurmasını "hükmeden taraftarlık" ve "denge politikası" kavramları çerçevesinde değerlendiriniz.
- Çin'in askeri yöntemlerle boyun eğdiremediği Türk boylarına karşı uyguladığı asimilasyon politikalarının temel araçları nelerdir?

1.4 İçinden Bilge Liderler Çıkaran Millet

Kut İnancı, Karizma ve Hükümdarlık Vasfı

Türk devlet felsefesinde liderlik, sıradan bir güce veya sadece soy sop üstünlüğüne dayanmaz. "Kut" adı verilen, devleti yönetme yetkisinin Gök Tanrı tarafından belirli bir hanedana (örneğin Aşina veya Yağlakar soyuna) verildiğine inanılan kutsal bir meşruiyet kaynağı vardır. Ancak Kut'a sahip olmak tek başına yeterli değildir; liderin bu ilahi inayeti "bilgelik", "küç" (güç) ve "ülüş" (ekonomik adalet/paylaşırma yeteneği) ile taçlandırması gerekir. Türk milleti, zorlu bozkır şartlarında kendisini felaketlerden koruyacak, karnını doyuracak ve düşmana karşı koruyacak karizmatik ve bilge liderlerin arkasından gitmiştir. Bilge lider, milletin birliğini sağlayan, töreyi uygulayan ve adaleti mülkün temeli yapan kişidir.

Tarihsel Örnekler: Mete Han, Bumin Kağan ve İstemi Yabgu

Türk tarihi, milletin içinden çıkan dahi ve bilge liderlerin başarı öyküleriyle doludur. Asya Hun Devleti'nin kurucusu Mete Han, babası Teoman'a karşı verdiği mücadeleyi kazanarak başa geçmiş, bozkırdaki tüm Türk boylarını ilk kez tek bir bayrak altında toplayarak millet bilincini oluşturmuştur. Kök Türk Devleti'nin kurucuları Bumin Kağan ve kardeşi İstemi Yabgu ise Juan-Juan boyunduruğuna son vererek bağımsızlık meşalesini yakmışlardır. İstemi Yabgu'nun batı kanadındaki ileri görüşlü diplomatik hamleleri ve Bumin Kağan'ın töreyi yeniden düzenlemesi, liderlerin sadece birer savaşçı değil, aynı zamanda derin devlet aklına sahip birer bilge olduklarını göstermektedir.

Bilge Kağan, Kül Tigin ve Tonyukuk (Orhun Abideleri Işığı)

Bilge liderliğin en somut ve ölümsüz vesikası Orhun Abideleri'dir. Vezir Tonyukuk (Türk tarihinin ilk bilinen veziri ve stratejisti), Bilge Kağan ve Kül Tigin adına dikilen bu taşlar, liderlerin millete hesap vermesinin ve geleceğe bıraktığı nasihatlerin belgesidir. Abidelerde Bilge Kağan, "Gece uyumadım, gündüz oturdum; aç milleti doyurdum, çıplak milleti giydirdim" diyerek sosyal devlet anlayışını ve bilgeliğini ortaya koyar. Tonyukuk ise Çin entrikalarına karşı nasıl stratejiler geliştirilmesi gerektiğini aktarır. Türk milleti, bağrından çıkardığı bu bilge liderler sayesinde en karanlık dönemlerde bile küllerinden yeniden doğmayı başarmış ve bağımsızlığını korumuştur.

Konu Sonu Soruları

- Orhun Abideleri'nde yer alan ifadeler doğrultusunda, ilk Türk devletlerindeki "bilge lider" profili ile "sosyal devlet" anlayışı arasındaki ilişkiyi açıklayınız.
- "Kut" inancının Türk devletlerinde hükümdara sağladığı meşruiyet avantajının yanı sıra, taht kavgalarına yol açarak devleti zayıflatma riskini tartışınız.

GÜNDEM MADDESİ 2: Batı Göktürklerden Başlayarak Batı Oğuzlarına Giden Yolda Gerçekleşen Olağanüstü Türk Kurultayının Kritik Rolü

2.1 Gündem Maddesinin Tanımı

Batı Göktürk-Oğuz Devamlılığı ve Tarihsel Arka Plan

Bu gündem maddesi, Türk tarihinin en büyük kitlesel yer değiştirme ve devletleşme süreçlerinden birini oluşturan, Doğu Asya'dan Ön Asya ve Anadolu'ya uzanan tarihi köprüyü inceler. Batı Kök Türk Devleti'nin yıkılış sürecine girmesiyle birlikte, bu devletin ana gövdesini oluşturan ve "Oğuz" (Oklar/Boylar) olarak anılan Türk kitleleri batıya doğru göç etmeye başlamıştır. Bu hareket, basit bir kaçış değil, yeni bir cihan devletinin tohumlarının atılması sürecidir. Bahsi geçen "Olağanüstü Türk Kurultayı", bu batı yürüyüşü sırasında boyların geleceğini tayin etmek, yeni stratejiler belirlemek, liderlik krizlerini çözmek ve yeni coğrafyalarda nasıl bir yurt edinme politikası izleneceğini kararlaştırmak adına toplanan tarihi bir dönüm noktasıdır.

Olağanüstü Kurultayın Çağırılma Nedenleri ve Kriz Yönetimi

Normal şartlarda kurultaylar belirli dönemlerde, rutin devlet işleri için toplanırdı. Ancak "Olağanüstü Kurultay", devletin varlığının tehlikeye girdiği, büyük göç kararlarının alınacağı veya din/kimlik değişimi gibi radikal kırılma noktalarında çağırılırdı. Batı Oğuzlarının bu süreçte topladığı olağanüstü kurultayın temel nedenleri şunlardır: Çin ve diğer yerleşik kavimlerin baskısı, kuraklık gibi iklimsel felaketlerin getirdiği geçim sıkıntısı, yeni otlak ve yurt bulma zorunluluğu ve en önemlisi İslamiyet ile tanışma sürecinde boyların takınacağı ortak tavrın belirlenmesi. Kurultay, parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya olan boyları bir arada tutarak demokratik bir uzlaşma platformu sağlamıştır.

Kurultayın Tarihsel Dönemeci ve Coğrafi Eksen Kayması

Bu olağanüstü toplantıda alınan kararlar, Türk tarihinin coğrafi merkezini Orta Asya'dan Orta Doğu ve Anadolu'ya kaydırmıştır. Kurultayda alınan organize göç ve teşkilatlanma kararları sayesinde, Seyhun ve Ceyhun nehirleri boylarında yaşayan Oğuz Yabgu Devleti kurulmuş, ardından bu yapı Selçuklu İmparatorluğu'na evrilmiştir. Bu madde, dağınık boyların tek bir ortak akıl (kurultay) etrafında birleşerek nasıl küresel bir güce dönüştüğünün, askeri ve siyasi kararların kurultay iradesiyle nasıl meşrulaştırıldığının kronolojik ve yapısal analizini içerir.

Konu Sonu Soruları

- Batı Kök Türklerden Batı Oğuzlarına geçiş sürecinde toplanan "Olağanüstü Kurultay"ı, sıradan kurultaylardan ayıran temel yapısal ve işlevsel farklar nelerdir?
- Bu olağanüstü kurultayda alınan kararların, Türk dünyasının jeopolitik merkezinin kayması üzerindeki etkilerini açıklayınız.

2.2 Başı Salan Ulusun Yeni Teşkilatı: On Oklar

Başı Salan (Dağınık) Ulus Kavramı ve Siyasi Boşluk

"Başı salan ulus" tabiri, merkezi bir otoritenin ortadan kalkmasıyla lidersiz, dağınık ve yönünü kaybetmiş boylar topluluğunu ifade eder. Batı Kök Türk Devleti'nin Çin baskısı ve iç çekişmelerle fetret dönemine girmesi üzerine, batı kanadında yaşayan Türk unsurlar büyük bir güvenlik ve idari boşluk içine düşmüşlerdir. Siyasi otoritenin kaybolması, boylar arası çatışmaları körüklemiş ve dış tehditlere karşı toplumu savunmasız bırakmıştır. İşte bu kaos ortamından çıkış arayan Türk dehası, toplumu yeniden rehabilite etmek ve güçlü bir idari mekanizma kurmak adına alt kimlikleri birleştirici yeni bir teşkilat modeline ihtiyaç duymuştur.

Kurultayın Tarihsel Dönemeci ve Coğrafi Eksen Kayması

Bu olağanüstü toplantıda alınan kararlar, Türk tarihinin coğrafi merkezini Orta Asya'dan Orta Doğu ve Anadolu'ya kaydırmıştır. Kurultayda alınan organize göç ve teşkilatlanma kararları sayesinde, Seyhun ve Ceyhun nehirleri boylarında yaşayan Oğuz Yabgu Devleti kurulmuş, ardından bu yapı Selçuklu İmparatorluğu'na evrilmiştir. Bu madde, dağınık boyların tek bir ortak akıl (kurultay) etrafında birleşerek nasıl küresel bir güce dönüştüğünün, askeri ve siyasi kararların kurultay iradesiyle nasıl meşrulaştırıldığının kronolojik ve yapısal analizini içerir.

Konu Sonu Soruları

- Batı Kök Türklerden Batı Oğuzlarına geçiş sürecinde toplanan "Olağanüstü Kurultay"ı, sıradan kurultaylardan ayıran temel yapısal ve işlevsel farklar nelerdir?
- Bu olağanüstü kurultayda alınan kararların, Türk dünyasının jeopolitik merkezinin kayması üzerindeki etkilerini açıklayınız.

2.2 Başı Salan Ulusun Yeni Teşkilatı: On Oklar

Başı Salan (Dağınık) Ulus Kavramı ve Siyasi Boşluk

"Başı salan ulus" tabiri, merkezi bir otoritenin ortadan kalkmasıyla lidersiz, dağınık ve yönünü kaybetmiş boylar topluluğunu ifade eder. Batı Kök Türk Devleti'nin Çin baskısı ve iç çekişmelerle fetret dönemine girmesi üzerine, batı kanadında yaşayan Türk unsurlar büyük bir güvenlik ve idari boşluk içine düşmüşlerdir. Siyasi otoritenin kaybolması, boylar arası çatışmaları körüklemiş ve dış tehditlere karşı toplumu savunmasız bırakmıştır. İşte bu kaos ortamından çıkış arayan Türk dehası, toplumu yeniden rehabilite etmek ve güçlü bir idari mekanizma kurmak adına alt kimlikleri birleştirici yeni bir teşkilat modeline ihtiyaç duymuştur.

On Ok (Onok) Teşkilatının Kurulması ve Yapısı

Bu dağınıklığa son vermek amacıyla ortaya çıkan yeni teşkilat modeline "On Ok" (Onok) sistemi denir. Ülkenin batı kanadındaki boylar, idari ve askeri açıdan iki ana kola ayrılmıştır:

Beş Tulu boyu ve Beş Nu-şı-pı boyu. Bu toplam on boyun her birine, güçlerini ve devlete olan bağlılıklarını simgeleyen birer "Ok" verilmiştir. Bu sistemde her ok, bir boyu ve o boyun askeri tümenini temsil ediyordu. On Ok teşkilatı, dağınık boyları federatif bir çatı altında birleştirerek hem iç barışı sağlamış hem de Çin ve Türgiş gibi güçlere karşı ortak bir savunma cephesi oluşturmuştur. "Ok" kavramı, Türklerde egemenliğin ve hukuki sadakatın en önemli sembolü haline gelmiştir.

Askeri ve Siyasi Örgütlenme Yapısı:

- **Beş Tulu Boyu:** Sol kolu (doğu kanadını) oluşturan beş boy.
- **Beş Nu-şı-pı Boyu:** Sağ kolu (batı kanadını) oluşturan beş boy.

Batı Oğuz Teşkilatlanmasına Etkisi ve Geleceğe Mirası

On Ok teşkilatı, ilerleyen yüzyıllarda Batı Oğuzlarının (24 Oğuz Boyu) Üç Ok ve Boz Ok şeklinde ikili ve sistemli bir yapıda örgütlenmesine doğrudan ilham kaynağı olmuştur. Başı salan, yani merkezi idareden kopan ulus, On Ok sistemi sayesinde disipline edilmiş; boyların hakları, otlak paylaşımı ve askeri yükümlülükleri net kurallara bağlanmıştır. Bu sistem, boyların kendi iç bağımsızlıklarını korurken, dışarıya karşı tek bir yumruk gibi hareket etmesini sağlamıştır. Büyük Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin kökenindeki boy disiplini ve aşiret örgütlenmesinin harcı, bu dönemde On Ok teşkilatıyla atılmıştır.

Konu Sonu Soruları

- "Başı salan ulus" ortamında kurulan On Ok teşkilatının, toplumsal kaosu önlemedeki ve iç barışı sağlamadaki rolünü açıklayınız.
- On Ok sistemindeki "OK" sembolizminin Türk devlet geleneğindeki hukuki ve siyasi anlamı nedir?

2.3 Bağımsızlığa Olan Bağlılık

Türk Karakterinde Bağımsızlık (İstiklal) Arzusu

Türk milletinin karakter analizi yapıldığında öne çıkan en baskın duygu bağımsızlık (oksızlık) fikridir. Bozkırın sınırsız ufukları ve konargöçer yaşamın getirdiği hareket özgürlüğü, Türk insanının ruhuna esarete karşı tahammülsüzlük aşılamaştır. Bir Türk için devletsiz, töresiz ve en önemlisi hürriyetsiz kalmak, ölümle eşdeğer kabul edilmiştir. Batı Oğuzlarına giden yolda, boyların her türlü ekonomik zorluğa, çetin iklim şartlarına ve uzun göç yollarının tehlikelerine katlanmasının yegane sebebi, başka bir milletin veya imparatorluğun (özellikle Çin veya Sasanilerin) boyunduruğu altına girmeyi reddetmeleridir.

Esarete Karşı Direniş ve Kürşad İhtilali Örneği

Bağımsızlığa olan bu sarsılmaz bağlılık, tarih boyunca pek çok destansı direnişi doğurmuştur. Kök Türklerin Çin esaretine girdiği 50 yıllık karanlık dönemde (630-680), bağımsızlık ateşinin hiç sönmediğinin en büyük kanıtı Kürşad ve 40 çerisinin Çin sarayını basarak başlattığı ihtilal girişimidir. Bu girişim askeri olarak başarısız görünse de, Türk boylarının ruhindaki istiklal kıvılcımını tutuşturmuş ve Kutluk (İlteriş) Kağan öncülüğünde II. Kök Türk Devleti'nin kurulmasını sağlamıştır. Batı Oğuzları da benzer bir refleksi göstererek, esaret altına girmektense bilinmeyene doğru göç etmeyi ve kendi bağımsız devletlerini kurmayı tercih etmişlerdir.

İstiklal Fikrinin Devlet Kuran Dinamik Gücü

Bağımsızlık duygusu sadece duygusal bir refleks değil, Türklerde devlet kuran dinamik bir siyasi güçtür. Oğuz boyları batıya göç ederken, uğradıkları her coğrafyada bağımsız birer siyasi teşkilat kurma eğilimi göstermişlerdir. Başka bir devletin tebaası olmak yerine, o devletle eşit şartlarda ittifak kurmuşlar veya kendi egemenlik alanlarını ilan etmişlerdir. Selçuklu beyi Selçuk Subaşı'nın, Oğuz Yabgu Devleti ile anlaşmazlığa düştüğünde boyunu alıp Cend bölgesine göç ederek bağımsız bir beylik kurması, bu bağımsızlık karakterinin en net tarihsel yansımasıdır.

Konu Sonu Soruları

- Türklerdeki "konargöçer yaşam tarzı" ile "bağımsızlık (oksızlık) fikri" arasındaki nedensel ilişkiyi argümanlar sunarak açıklayınız.
- Tarihten örnekler vererek (Kürşad İhtilali veya benzeri), esaret altına giren Türk boylarının bağımsızlıklarını kazanmak için ne tür siyasi ve askeri reaksiyonlar gösterdiğini açıklayınız.

2.4 Kurultay Akabinde Tarihin Değişen Akışı

Kurultay Kararlarının Uygulanışı ve Büyük Göç Dalgası

Olağanüstü Türk Kurultayı'nın sona ermesiyle birlikte alınan kararlar hızlı bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Kurultayda alınan "Batıya Yönelme" kararı doğrultusunda, on binlerce çadır, yüz binlerce at ve büyük hayvan sürüleriyle birlikte batıya doğru devasa bir göç hareketi başlamıştır. Bu göç, rotası, lojistiği ve güvenliği kurultayda belirlenmiş askeri bir plan dahilinde yürütülmüştür. Maverünnehir, Hazar Denizi'nin kuzeyi ve Horasan bölgelerine dalgalar halinde ulaşan Oğuz boyları, buralardaki yerel güç dengelerini tamamen altüst ederek bölgeyi kalıcı olarak "Türkleştirmeye" başlamışlardır.

İslamiyet'in Kabulü ve Selçuklu İmparatorluğu'nun Doğuşu

Kurultay akabinde yaşanan en büyük tarihsel değişim, batıya ilerleyen Oğuz boylarının İslamiyet ile kitlesel olarak tanışması ve bu dini benimsemesidir. İslamiyet'in cihat ve gaza anlayışı, Türklerin bozkır cesareti ve alp-eren kültürüyle mükemmel bir sonuç ortaya koymuştur.

GÜNDEM MADDESİ 3: 18.yüzyıl Sonu Devrim ve İhtilallerinin Devlet Meşruiyeti ve Halk Egemenliği Anlayışları Üzerindeki Etkileri

3.1. Giriş

Konferans süresince bahsedilecek ihtilaller ve sonuçlarından önce açıklığa kavuşması gereken bir takım temel kavramlar ve konular söz konusu. Konumuz olan tarihi olaylardan bahsetmeden önce üzerinden geçilmesi gereken konuları şu 3 soru altında inceleyebiliriz:

- **Devlet Meşruiyeti Nedir?** Tarih boyunca devlet kurumunun yönetme hakkı ve bu hakkın kaynağı ile ilgili değişen görüşler hakim olmuştur. Devlet ve iktidarı elinde bulunduran kişilerin güçlü konumları, geleneklerin insanlar için önemi, halk desteği ve tabii ki dini sebepler çağlar boyunca insanlar için meşruluk kaynağı olarak görülmüştür. Özellikle Orta Çağ Avrupasında hakim olan, yönetimin meşruluğunun tanrı kaynaklı olduğu inancı, yeni çağın gelişi ve rehberin ilerleyen kısımlarında bahsedilecek bazı gelişmeler sonucunda değişmeye başlamıştır.
- **Halk Egemenliği Nedir?** Zaman içerisinde, devlet fikrinin değişmesi ve gelişmesiyle beraber yönetilen halkın rızası fikri de halkların zihninde yer edinmeye başlamıştır. Daha somut örneklerini konumuz olan örnek ihtilallerde göreceksak da bu değişime bir takım ekonomik ve siyasi gelişmelerin sebep olduğu söylenebilir.
- **Neden 18. Yüzyıl?** 18. Yüzyıl, Aydınlanmanın yükseldiği, yeni çağ ile yükselen mutlak monarşi rejimlerinin sorgulandığı ve Aydınlanma çağının beraberinde getirdiği canlı fikir ortamının içinde birçok yeni siyasi fikrin filizlendiği bir çağ olmuştur. Tüm bunların yanında, zenginleşen ve nüfuzu her geçen gün artan burjuvazi de özellikle ekonomik çıkar çatışmalarının doğuşuyla birlikte yeni bir düzeni destekler hale gelmiş ve kendilerini değişimi destekler halde bulmuşlardır.

3.2. Devrim Öncesi Düzenler

Bahsedeceğimiz ihtilaller ve getirdikleri değişimleri tartışma konusu etmeden önce, değiştirdikleri düzeni de ele almak gerekir. Bu noktada, yine 3 alt başlık ile bahsedilecek tarihi olayların değiştirdiği düzen incelenebilir:

• Mutlak Monarşi:

15. yüzyıl ve sonrasında Avrupa siyasi rejimleri büyük değişiklikler görmüştür. Orta Çağ'da da büyük oranda monarşi ile yönetilen ve soylu sınıfı bulunan Avrupa devletleri, Yeni Çağ ve beraberinde getirdiği yenilikler sebebiyle mutlak monarşiye yöneldi. Barut ve kullanımının yaygınlaşması feodal sisteme büyük bir darbe vurarak merkezi devletlerin yükselişine yol açtı, coğrafi keşifler ve sömürgecilik sonucunda Avrupa'ya akan altın ve gümüş kralların mutlak otorite olduğu devletlerine sermaye oldu ve reform hareketleri ile kilisenin zayıflaması ile beraber oluşan otorite boşluğu bu güçlü krallar tarafından dolduruldu. Rehberin ilerleyen kısımlarında tekrardan bahsedeceğimiz Fransız Bourbon hanesi ve özellikle kral XIV. Louis, Versay sarayının inşası ve 72 senelik hüküm süresi ile mutlakiyetçi rejimlerin kusursuz bir sembolü.

• İlahi Hak:

Her ne kadar Reform hareketleri ile beraber kilise otoritesinin zayıflamasından bahsetsek de söz konusu ihtilallere kadar meşruluğun dini boyutu hala ön plandaydı. Kralların yönetme haklarını tanrıdan aldığı inancı hakimdi. Krallar katedrallerde taçlandırılır, üstlerinde dini semboller taşırdı. Hükümdara itaat yalnızca kralın askeri, siyasi veya ekonomik gücünden ötürü değil kendisinin tanrı tarafından seçilmiş olduğu inancından kaynaklanırdı. Tüm bu durumların her ne kadar bahsedilecek ihtilaller ile değiştiğini görsek de ihtilaller öncesi siyasi iklimi anlamak için kritik oldukları da ortada.

• Toplum ve Siyaset:

Kıtada yaşanan siyasi, ekonomik ve hatta dini değişikliklerin rejimlere etkilerinden bahsettik ancak madalyonun diğer yüzü bu farklılıkların toplum üzerindeki etkileridir. Bu dönemde Avrupa toplumunun en önemli özelliklerinden biri de sınıf yapısıdır.

Bahsedilen değişimin en bariz örneklerinin gözlemlenebildiği sınıf şüphesiz soylulardı. 18. yüzyıl soylu sınıfı, nüfusun küçük bir kısmını oluşturur ancak toprakların çoğuna ve devletin en üst kademelerine sahiptirler. Vergi ödemeyen, köylü sınıfı üzerinde yargı hakkı bulunduran ve lüks içinde yaşayan soylu sınıfı bu dönemde gerilemeye başlamış; ekonomik güçlerini zenginleşen burjuvaya, siyasi otoritelerini ise mutlak krallara kaybetmeye başlamışlardı ve bu sebepten değişime direnenlerin başında geliyorlardı.

Öte yandan burjuvalar, ticaret, bankacılık, sanayi gibi alanlar ile uğraşırlardı. Ekonominin lokomotifleri olmalarına ve entelektüel olarak aydınlanma fikirlerinin öncüleri olmalarına rağmen yasal haklar olarak soyluların gerisindeydiler ve yönetimde söz hakları yoktu. Adaletsizlik olarak gördükleri bu durumlar da kendilerini devrimci hareketlerin liderleri ve finansörleri olarak bulmalarına sebep oldu.

Son olarak köylüler, toplumda nüfus bakımından ezici bir çoğunluğa sahip olmalarına rağmen en ağır koşullarda yaşayan sınıftı. Her ne kadar soylular veya burjuvazi kadar nüfuz ve ekonomik kaynak sahibi olmasalar da 18. yüzyıl sonlarında görülen yoğun kıtlıklar sebebiyle ayaklandılar ve genelde burjuvazi tarafından başlatıldığı görülen devrimlerin gücü oldular.

3.3. Amerikan Devrimi

18.yüzyıl ihtilalleri ve değişen rejimler dendiği zaman akla ilk gelen tarihi olaylardan biri Amerikan Devrimidir. Bugün bile etkilerinin rahatlıkla hissedilebildiği Amerikan Devrimi, belki de rejimlerin yarattığı problemler ve ihtilallerin doğurduğu sonuçları incelemenin en iyi yoludur. Bu olayın konumuz üzerindeki bahsetmeye değer etkilerinden 2 alt başlık açabiliriz:

• Temsil Sorunu:

Amerikan Devrimi boyunca tekrar eden temalardan belki de en belirginini temsil sorunudur. Popüler kültür ve duyduğumuz bilgiler bizi Amerikan Devriminin bir vergi anlaşmazlığı üzerine kurulu olduğuna inandırır da asıl sorun, başka birçok şeyin yanında kolonicilerin temsil hakkıdır. İnanılanın aksine kolonilerden alınan vergi oranları Britanya'nın çok

altındadır. Kolonicilerin ve özellikle, az önce de üzerinden geçildiği gibi, burjuvazinin asıl şikayet noktası vergi konusundaki temsiliyet eksikliğidir.

Çünkü Britanya'daki bir vatandaş kendisini Avam Kamarasında temsil edecek ve dolayısıyla vergileri hakkında söz sahibi olacak kişiyi seçebilirken bir Massachusetts kolonicisi aynı haktan mahrumdu. Bu durum devrimin kimliği haline gelmiş ve sloganlaşarak bugün dahi duyulan “**temsilsiz vergilendirme tiranlığı**” halini almıştır.

Bu gerçek tabii ki Amerikan Devrimi için çok önemlidir ancak pratik sonuçları Amerikan Devrimi ile kalmamış ve konumuz boyunca görülebilecek tüm mutlak monarşilere yansımıştır. Halkın iradesinin eksikliği, pek çok mutlak monarşinin sonunu getiren ihtilallerin ortak özelliği olmuştur.

● **Aydınlanma ve Anayasa:**

Devrimin bir diğer konumuz ile direkt alakalı özelliği ise sonucunda yaşananlardır. Daha spesifik olmak gerekirse Bağımsızlık Bildirgesi, Cumhuriyetçi Anayasa ve bu dokümanları büyük oranda etkilemiş aydınlanmacı görüşler.

Aydınlanmacı görüşlerin devrimlerin geliştiği ortamı ne kadar etkilediğinden söz etsek de Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Anayasası bu durumun pratik sonuçlarını inceleyebileceğimiz oldukça bariz bir alan tanıyor. O döneme kadar yönetimlerin meşruiyeti ilahi hakka dayanırken bu metinler ve modern Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulması ile beraber meşruiyetin kaynağının halk iradesi olduğu ilk örneklerden birini görme fırsatı buluyoruz.

Özellikle Bağımsızlık Bildirgesi, yalnızca Amerikan kolonileri için değil dünyadaki tüm devrimci hareketler için bir **ihtilal hakkı** fikri ortaya çıkarmıştır. Hükümetin halkın temel haklarını gaspı dahilinde ortaya çıkan bir ihtilal hakkı fikri, statükoyu yıkmak isteyen tüm devrimciler için ortak bir ışık olmuştur.

İlerleyen kısımda göreceğimiz Fransız ihtilalinde olduğu gibi Amerikan Devriminde de bir Anayasa hazırlanmış, aydınlanma çağı düşünürlerinin de öncesinde ortaya attığı, yönetimin bir monarkın emirleriyle sınırlı kalmaması için bir toplumsal sözleşme oluşturulması fikri benimsenmiştir.

Tüm bu eylemlerde John Locke, Montesquieu ve Jean-Jacques Rousseau en barizleri olmak üzere pek çok aydınlanmacı fikir insanının görüşlerinin pratik sonuçlarını görmekteyiz. Zaten pek çok insanın desteğini kazanmış bu fikirler ve düşünürler, Amerikan devrimi gibi bir ortamda bu fikirlerin pratikte test edilmesi ile ihtilaller çağının fitilini ateşlemiştir.

3.4. Fransız İhtilali

İhtilaller çağından, Avrupa'da cumhuriyetçilik gibi fikirlerin yayılmasından ve devrimlerden bahsedince çoğumuzun aklında ilk canlanan olay Fransız İhtilalidir. Amerikan Devrimi sonrasında gelip benzer bir miras üzerine başlasa da Fransız ihtilali hiç şüphesiz modern çağımızı etkileyen en önemli olaylardan biri haline gelmiştir. Fransız İhtilali başından sonuna

devasa bir konu olsa da ana gündem maddemizi ileriye götürmesi adına 3 alt başlık altında incelenebilir:

• **Ancien Rejimi:**

Fransa, geçtiğimiz kısımlarda da bahsedildiği gibi, genel itibariyle mutlak monarşilerin hüküm sürdüğü Avrupa'da diğer Avrupa ülkelerine kıyasla bile mutlak monarşinin daha bariz olduğu bir konumdadır. Özellikle Güneş Kralı olarak bilinen kral XIV. Louis ve kendisinin parçası olduğu Bourbon hanedanlığı mutlak monarşinin bir simgesi haline gelmiştir.

Fransa'da hüküm süren bu aşırı mutlakiyetçi monarşi türü, Kral XVI. Louis döneminde ekonomik sıkıntılar ve her zamankinden güçlü olan aydınlanma çağı ideallerinin etkisiyle sarsılmaya başlamıştır. Önce Yedi Yıl Savaşları'nda aldığı kayıp, sonrasında da Amerikan Özgürlük Savaşı'na gönderdiği destekler sebebiyle büyük bir bütçe açığı ile karşılaşan Fransız monarşisi, tüm bunlara rağmen halk tarafından son derece israf dolu görülen hayat tarzlarını yaşamaya devam ettiler. Zorlu ve talihsiz geçen birkaç mevsimin ardından tarımda da problemler yaşayan halk (özellikle köylü sınıfı) aydınlanma çağının getirdiği ideallere sığınarak isyan etmeye başladı ve genel hatlarıyla Fransız ihtilali başlamış oldu. Halkın egemenliğinin yanında ekonomik sorunların da bu kadar ön planda olması tüm bu ihtilaller için ekonominin önemini gözler önüne seriyor.

• **Ulus ve Vatandaşlık:**

İhtilal öncesinde devlet kralın mülküydü, insanlar ise onun tebaasıydı. İhtilalle birlikte egemenlik gökyüzünden yeryüzüne indirildi ve halkın ortak kimliği olan ulusa teslim edildi. Kul kavramı bitmiş oldu ve devletin eşit haklara sahip ortağı olan **Vatandaş** kavramı doğdu. Fransız ihtilalini diğer ihtilallerden ayıran en önemli özelliklerden biri ise bu kavramın yalnızca ulusal bir kavram olarak kalmayıp evrensel bir hak olarak benimsenmesidir.

Soyluların, kilisenin veya yerel bölgelerin ayrıcalıkları ortadan kalktı ve herkes kanun önünde eşit Fransız vatandaşı sayıldı. Bu durum; ortak bir dil, ortak bir eğitim sistemi, ekonomik birliktelik ve zorunlu askerlik aracılığıyla bir ulusal kimlik inşa edilmesini sağladı.

• **Devrimin Kimliği:**

Fransız İhtilalinin kimliği haline gelen pek soulf farklı yanı vardır ancak bu alt başlıkta ihtilalin şiddet dolu yanına odaklanmak ihtilallerin genel kimliklerini algılamak açısından önemlidir. Robespierre dönemi bahsi geçen şiddet kimliğini incelemenin belki de en bariz yoludur. Robespierre döneminde devrim, krallığı yıktıktan sonra kendini koruma refleksiyle paranoyak bir şiddet sarmalına girdi. Robespierre'in felsefesiyle, sadece kral ve kraliçe değil, devrimin hızını yeterli bulmayan binlerce eski devrimci de giyotine gönderildi. Şiddet, muhalifleri yok etmenin ve toplumu tepeden tırnağa devrime inandırmanın resmi devlet politikası haline geldi.

Şiddet artık öfkeli bir halkın sokak eylemi olmaktan çıkıp; devlet eliyle yürütülen, listelerin tutulduğu, mahkemelerin formaliteye dönüştüğü bürokratik bir sisteme dönüştü. Yani devlet, korku ve terör ile kendi otoriter kimliğini yeniden inşa etti.

Devrimin yarattığı kaos, terör ve istikrarsızlık halkı büyük oranda yordu ve bunun sonucunda da Fransızlar mutlak monarşiden kaçarken kendilerini Napolyon'un askeri diktatörlüğünde ve imparatorluğunda buldular. Cumhuriyetçi ideallerle yola çıkan devlet, ironik bir şekilde tek bir adamın hırsları uğruna tüm Avrupa'yı kana bulayan agresif, yayılmacı ve militarist bir kimliğe büründü.

Tüm bunları anlamak ve Fransız İhtilalini düşündüğümüzde akla gelen ilk birkaç şeyden birinin Fransız bayrağı ve meşalelerin yanında bir giyotin olduğunu fark etmemiz, ihtilallerin kimliğini anlamamız ve yorumlayabilmemiz için önemlidir. İhtilalleri çoğunluğun iyiliği için yapılan iyicil eylemler olarak görmek her ne kadar kolay ve belki bazı açılardan doğru olsa da görmeyi o kadar istemediğimiz bir diğer yüzüyle de nicelerine zarar verdiği yadsınamaz bir gerçektir.

5. Devrimlerin Mirası

Bu iki büyük devrim ve daha pek çoğu dünya tarihine sayılamayacak kadar düşünsel ve pratik miraslar bırakmışlardır. Günümüz düşünce yapısını ve devlet sistemlerini etkileyen bu görüşleri, en azından belki de en önemlisi sayılabilecek bazılarını, şu 3 alt başlık altında inceleyebiliriz:

• Milliyetçilik:

Amerikan ve Fransız devrimleri, meşruiyetin kaynağını hükümdarlardan alıp halka teslim ederek modern devlet ve ulus kavramlarını ortaya çıkardı. Amerikan Devrimi, ortak idealler etrafında birleşen bir halkın kendi kaderini oluşturma ve peşinde koşma gücünü gösterirken Fransız İhtilali, krallara olan sadakati vatan ve millet sevgisine dönüştürdü. Bu durum, çok uluslu imparatorlukların bağrındaki halkları uyandırarak dünyayı imparatorluklar çağına modern ulus-devletler çağına taşıyan en büyük itici güçlerden biri oldu.

• Liberalizm:

Bu ihtilaller, bireyin devlet karşısındaki dokunulmazlığını ve temel haklarını siyasetin merkezine yerleştirdi. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ndeki yaşam ve özgürlük vurgusu ile Fransızların Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik sloganları, liberalizmin anayasal güvence, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü ve serbest piyasa ilkelerini doğurdu. Devletin görevi artık toplumu yönetmekten ziyade, bireyin özgürlük alanını korumak ve sınırlandırmamak olarak yeniden tanımlandı.

• Modern Devlet:

Devrimler, Orta Çağ'dan kalan kilise ayrıcalıklarını, feodal bağları ve mutlakiyetçi monarşik yönetimleri yıkarak rasyonel bir devlet modeli inşa etti. Artık devlet; yazılı anayasalara dayanan, gücü meclis ve mahkemeler arasında paylaştıran, vatandaşlık bağıyla herkesi eşit sayan ve bürokrasiyi liyakatle işleten merkezi bir yapıya büründü. En önemlisi, gücünü dinden veya soydan değil, seküler bir toplumsal sözleşmeden alan modern aygıt bu dönemde kurumsallaştı.

Madalyonun Diğer Yüzü: Modern Devletin Karanlık Gücü

Tabii bir de madalyonun diğeri yüzüne değinilmeli. Kimilerine göre halk egemenliği fikri, ironik bir şekilde devlete tarih boyunca hiçbir mutlak kralın hayal bile edemeyeceği muazzam ve yıkıcı bir güç kazandırdı ve belki daha da korkuncu, bu gücü son derece meşru hale getirdi. "Devlet artık halktır" yanılması, bireylerin devletin baskıcı aygıtlarına karşı direncini kırdı. Krallık döneminde halkın isyan ettiği ağır vergiler, zorunlu askerlik ve güçlü merkezi ordular; farklı isimler, bakanlıklar ve kurumlar altında rasyonelleştirilerek kitlesel olarak yasallaştırıldı.

Dahası, ulusu koruma motivasyonu devletin vatandaşlarını fişleme, izleme ve kontrol etme mekanizmalarını (bürokratik gözetim sistemlerini) devasa boyutlara ulaştırdı. Sonuçta, gücünü halktan aldığı iddia eden modern devlet, bu sınırsız meşruiyet sayesinde tarihin en topyekûn, en kanlı ve en yüksek yıkım gücüne sahip uluslararası savaşlarını finanse edip yürütebilen devasa bir makineye dönüştü.

GÜNDEM MADDESİ 4: Birinci Dünya Savaşı'nın Kaçınılmaz Olup Olmadığı ve Savaşın Geliştiği Siyasi ve Toplumsal Çevrenin Savaşı Ne Ölçüde Belirlediğinin İncelenmesi

4.1. Savaşa Giden Avrupa

Bu gündem maddesinin ana odağı, madde içeriğinde de belirttiği gibi Birinci Dünya Savaşının doğduğu ortamın savaşı ne kadar etkilediği ve kaçınılmaz olup olmadığı, evet. Ancak bunların yanında bu gündem maddesi ile beraber düşünülmesi gereken bir o kadar önemli bir konu, tarihin inceleniş biçimi ile ilgili genel bir konudur. Birinci Dünya Savaşı gibi büyük ve modern dünyayı son derece etkileyen bir olay üzerinde kaçınılmazlığın ve çevrenin incelenmesi, bize yalnızca geçmiş ile ilgili değil gelecek ile ilgili de değerli bir bakış açısı katar. Tarihteki kararların, olayların ve değişimlerin büyük sistemler tarafından mı, büyük bireyler tarafından mı yoksa toplumların hareketi ve beklentileri tarafından mı şekillendiğini anlamakta son derece değerli Birinci Dünya Savaşının geliştiği çevreyi bu 3 alt başlıkta inceleyebiliriz:

• Büyük Güçler ve Rekabet:

19. yüzyılın son çeyreğinde Sanayi Devrimi'nin hız kazanması, Avrupa'nın dev devletlerini bitmek bilmez bir ham madde ve pazar arayışına itti. İngiltere'nin küresel deniz ticaretindeki üstünlüğüne, sanayisini devasa bir hızla büyütürken meydan okuyan yeni kurulmuş bir Alman İmparatorluğu eşlik ediyordu. Bu ekonomik kapışma, Emperyalizm bayrağı altında Afrika ve Asya topraklarının kelimenin tam anlamıyla yağmalanmasına yol açtı. Güç dengesinin bu şekilde sarsılması, sömürge paylaşımında geç kalan Almanya ve İtalya gibi devletleri daha saldırgan bir dış politikaya zorlarken, statükoyu korumak isteyen İngiltere ve Fransa'yı büyük bir kaygıya sürükledi.

Bu küresel ekonomik hırs, kıta Avrupası içinde de çözülmemiş tarihi ve jeopolitik hesaplaşmalarla birleşti. Fransa, 1871'de Almanya'ya kaptırdığı zengin kömür ve demir havzası Alsace-Lorraine bölgesini geri alma arzusuyla yanıp tutuşurken; sanayileşmesini hızlandırmaya çalışan Rusya gözünü Balkanlar üzerinden sıcak denizlere ve Osmanlı topraklarına dikmişti. Sanayileşmenin getirdiği ekonomik güç, artık refah üretmekten ziyade rakibini diz çöktürme vizyonuna hizmet ediyordu. Büyük güçlerin ekonomik çıkarları ve

emperyalist hırsları o kadar keşmişti ki, Avrupa haritası her an patlamaya hazır bir kriz merkezine dönuştü.

• Milliyetçilik:

Fransız İhtilali'nin dünyaya miras bıraktığı milliyetçilik akımı, 20. yüzyılın başında Avrupa'nın çok uluslu imparatorlukları için adeta bir saatli bombaya dönuştü. Bu durumun en tehlikeli sonuçlarının gözlemlenebildiği bölge, Avrupa'nın barut fıçısı olarak anılan Balkanlar'dı. Rusya, bölgedeki nüfuzunu artırmak için Slav ırkından gelen toplulukları tek bir bayrak altında toplama amacı güden Panslavizm politikasını agresif bir şekilde uyguluyordu. Bu politika, bünyesinde milyonlarca Slav barındıran Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü doğrudan tehdit ediyor, bölgesel bir kıvılcımın çok daha büyük bir yangına dönuşme riskini her gün artırıyor.

Öte yandan milliyetçilik, sadece ezilen halkların bağımsızlık mücadelesi değil, büyük devletlerin kitleleri savaş fikrine hazırlamak için kullandığı popüler bir ideoloji haline gelmişti. Eğitim sistemleri, gazeteler ve edebi eserler aracılığıyla halklara "kendi ulusunun üstünlüğü" ve "düşman milletlerin barbarlığı" aşılanıyordu. Bu durum, toplumları rasyonel diplomasiden uzaklaştırarak militarist bir histeriye sürükledi. Öyle ki, Balkanlar'da Sırp bir milliyetçinin Avusturya veliahtını vurması, sıradan bir suikast olmaktan çıkıp, uzun süredir milliyetçi dogmalarla zehirlenmiş ve patlamaya yer arayan kitlelerin savaşı bir kurtuluş olarak görmesini sağlayan, daha büyük bir patlama için kıvılcıma dönuştü.

• İttifaklar ve Silahlanma:

Avrupa siyasetinde güvensizliğin tavan yapması, devletleri hayatta kalabilmek için gizli ve açık askeri ittifak zincirleri kurmaya zorladı. Başlangıçta barışı korumak ve rakipleri dengelemek amacıyla yapılan bu anlaşmalar, zamanla Avrupa'yı iki katı bloka böldü: Bir yanda Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın oluşturduğu Üçlü İttifak; diğer yanda ise bu güce karşı birleşen İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kurduğu Üçlü İtilaf. Bu bloklaşma, diplomasinin esnekliğini tamamen yok etti ve devletlerin dış politikadaki hareket alanını kısıtlayarak onları müttefiklerinin kaderine zorladı.

Sistemin en ölümcül kusuru ise bu ittifakların otomatik işleyen büyütme mekanizmalarıydı. Herhangi iki küçük devlet veya bir büyük güç arasındaki yerel bir çatışma, karmaşık ittifak pakları nedeniyle domino taşı etkisi yaratarak tüm blokları savaşa çekmek zorundaydı. Barışı güvence altına alması beklenen bu denge mekanizması, aslında küresel bir savaşı kaçınılmaz kılan en büyük kapana dönuştü. Devletler artık savaşı engellemeye çalışmak yerine, kaçınılmaz gördükleri bu çatışmada müttefiklerini kaybetmemek adına zincirleme bir şekilde seferberlik ilan etmek zorunda kaldılar.

4.2. Savaşın Başkangıcı

Her ne kadar savaşın içeriği gündem maddesinin konusunu bir noktaya kadar aşsa da özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcındaki bir takım karakteristik özellikler, savaşın başlangıcının incelenmesini de sorularımız için önemli kılıyor. O özellikleri bu başlıklar altında inceleyebiliriz:

• Saraybosna Suikasti:

Saraybosna'da Arşidük Franz Ferdinand'a suikast düzenlenmesi, savaşı sıfırdan var eden bir sebep değil, zaten aşırı ısınmış olan sistemin ihtiyaç duyduğu o son kıvılcımdı. Suikastın gerçekleştiği yer olan Balkanlar, milliyetçilik ve emperyalist rekabetin düğüm noktasıydı; yani çevrenin kendisi barut fıçısının ta kendisiydi. Olayın baş aktörünün Sırp bir milliyetçi olması, yapısal olarak çözümsüz olan Avusturya-Rusya rekabetini doğrudan tetikleyerek yerel bir terör olayını küresel bir jeopolitik hesaplaşmanın bahanesi haline getirdi.

Bu suikast, diplomasi masasındaki rasyonelliğin ne kadar kırılğan olduğunu ve militarist çevrenin savaşı ne kadar arzuladığını kanıtladı. Eğer Saraybosna'daki o kurşun sıkılmasaydı, sömürge paylaşımı ve sanayi rekabeti yüzünden gerilmiş olan Avrupa, çok kısa bir süre sonra başka bir kriz merkezinde, örneğin Fas'ta veya başka bir sınır hattında, patlayacak bir başka tetiği mutlaka bulacaktı. Olay tarihsel bir tesadüf gibi görünse de doğurduğu sonuçlar tamamen kaçınılmaz bir sistematik çöküşün sonuçlarıydı.

• Temmuz Krizi:

Suikastten sonra yaşanan bir aylık Temmuz Krizi, barışı korumaya çalışan diplomasinin, daha önce kurulan o katı ittifak sisteminin dışlileri arasında nasıl ezildiğini gösteren en net süreçtir. Avusturya'nın Sırbistan'a gönderdiği kasıtlı ve kabul edilemeyeceği apaçık ultiatom, aslında yerel bir cezalandırma isteği değil, arkasındaki Alman güvencesine sırtını dayayan sistematik bir meydan okumaydı. Kriz süresince liderlerin telgraf trafiği, barışı sağlamaktan ziyade, yaklaşan savaşa haklı ve mağdur tarafta girme çabasından ibaretti.

Bu süreçte kriz yönetiminin başarısız olması tarihsel bir beceriksizlik değil, çevrenin ve sistemin kaçınılmaz bir sonucuydu. Devlet adamları barışı manipüle edebileceklerini düşündüler ancak gizli anlaşmalar, askeri taahhütler ve genelkurmay başkanlarının "ilk saldıran kazanır" doktrini sivil iradeyi felç etti. Temmuz Krizi, sistemin bir kez harekete geçtikten sonra yaratıcıları tarafından bile durdurulamayan, kendi kendini gerçekleştiren bir kehanete dönüştüğünü gösterdi.

• Yerel Çatışmaların Dünya Savaşına Dönüşü:

Balkanlar'daki yerel bir sınır ve prestij çatışmasının birkaç gün içinde küresel bir yıkıma dönüşmesi, Sanayi Devrimi sonrası kurulan küresel ağların ve bloklaşmanın doğrudan bir sonucuydu. Rusya'nın Sırbistan'ı korumak için başlattığı genel seferberlik, Almanya'nın Schlieffen Planı gereği Fransa'ya saldırmasını gerektirdi; Fransa'ya ulaşmak için Belçika'nın çiğnenmesi ise İngiltere'yi denkleme soktu. Bu domino etkisi, modern sistemin ve askeri lojistiğin kaçınılmaz bir sonucuydu ve çatışmaların yerel kalması teknik olarak imkansızdı.

Sonuç olarak bu dönüşüm, 19. yüzyıl boyunca inşa edilen sömürgeci, militarist ve endüstriyel çevrenin acı bir meyvesiydi. Devletlerin sanayi kapasiteleri, kitlesel orduları ve demiryolu ağları, savaşı yerel bir çatışma halinde tutamayacak kadar büyük ve entegre bir makine yaratmıştı. Yerel bir kıvılcım, küresel mekanizmayı harekete geçirdi ve modern devletler tarafından son derece güvenilir gözükken rasyonel sistem, tarihin en büyük trajedilerinden birini üretti.

4.3. Savaş Kaçınılmaz mıydı?

Savaş öncesindeki çevre ve savaşın başlangıcında yaşanan ve konumuzu derinden etkileyen alt başlıkları incelediğimize göre şimdi milyon dolarlık sorumuza gelebiliriz: Birinci Dünya Savaşı kaçınılmaz mıydı? Savaşın kaçınılmazlığı ile ilgili başlıca fikirler aşağıdaki gibidir:

• Savaşın Kaçınılmaz Olduğunu Destekleyen Görüşler:

Bu görüşü savunanlar, 1914 Avrupa'sındaki krizin anlık hatalardan değil, onlarca yıldır biriken yapısal ve çözümsüz çelişkilerden doğduğunu belirtir. Sanayileşmenin getirdiği agresif sömürgecilik yarışı ve pazar kapışması, büyük güçler arasındaki ekonomik pastayı tamamen tüketmişti. Almanya'nın durdurulamaz endüstriyel büyümesi İngiliz hegemonyasını tehdit ederken, Fransa'nın toprak intikamı (yani Alsace-Lorraine) ve Rusya ile Avusturya'nın Balkanlar üzerindeki varoluşsal nüfuz çatışması, barışçıl yollarla çözülemeyecek kadar derin bir kördüğündü.

Sistemi kaçınılmaz kılan bir diğer unsur, devletlerin kendi elleriyle kurduğu katı ittifak blokları ve militarist çevreydi. Avrupa, gizli askeri anlaşmalarla birbirine öyle bir bağlanmıştı ki system esnekliğini tamamen kaybetmişti. Buna paralel olarak, dönemin genelkurmay başkanlıklarının geliştirdiği "ilk seferberliği ilan eden ve ilk saldıran kazanır" askeri doktrinleri, kriz anında diplomasiye sırt dönülmesini zorunlu kılıyordu. Sistem, tetiğe bir kez basıldığında durdurulması teknik olarak imkansız olan, kendi kendine çalışan devasa bir savaş makinesine dönüşmüştü.

Son olarak, toplumsal ve kültürel iklim savaşı kaçınılmaz bir psikolojik eşişe getirmişti. Onyıllardır okullarda, gazetelerde ve kışlalarda işlenen aşırı radikal milliyetçilik, kitleleri rasyonel barış fikrinden uzaklaştırmıştı. Sosyal Darwinizm gibi düşünceler ve etkisinde kalan düşünürlerin "uluslararası ilişkilerde sadece güçlü olan ırklar hayatta kalır" dogması, toplumların zihnine kazınmıştı. Bu yüzden Saraybosna'deki suikast olmasa bile, Avrupa halkları ve liderleri zaten kaçınılmaz gördükleri, hatta toplumsal sorunları temizleyecek şifalı bir fırtına olarak adlandırdıkları bu hesaplaşmayı başka bir bahaneyle er ya da geç başlatacağı.

• Savaşın Kaçınılabileceğini Destekleyen Görüşler:

Savaşın önlenabilir olduğunu savunan tarihçiler ise, sistemin kusurlarına rağmen bireysel aktörlerin hatalarına, zafiyetlerine ve yanlış hesaplamalarına odaklanır. 1914 Temmuz Krizi sırasında Avrupa tahtlarında oturan liderler (Alman Kaiser Wilhelm, Rus Çarı Nikolay ve İngiliz Kralı George) birbirleriyle akrabaydı ve aslında hiçbiri topyekûn bir dünya savaşı istemiyordu. Ancak liderlerin yetersizliği, kriz anındaki paranoyaları ve karşılıklı blöflerin gerçeğe dönüşmesi, engellenebilecek bir diplomatik krizi tırmandırdı. Yani savaşı kaçınılmaz kılan sistem değil, o sistemi yöneten aktörlerin rasyonel kararlar alamamasıydı.

Ayrıca, 1914 öncesindeki benzeri tarihsel örnekler sistemin her krizde savaşa yol açmadığını kanıtlıyordu. Avrupa, çok daha büyük potansiyel patlama noktaları olan 1905 ve 1911 Fas Krizlerini, 1908 Bosna Buhranı'nı ve iki büyük Balkan Savaşı'nı diplomasi masasında, geçici ittifaklar ve tavizlerle çözmeyi başarmıştı. İngiltere ve Almanya bile savaştan hemen önce sömürge sınırları ve demiryolu hatları konusunda uzlaşma zeminleri bulmaya çalışıyordu. Sistem daha önce defalarca esnemiş ve barışı korumuşken, 1914'teki krizin küresel bir

felakete dönüşmesi kaçınılmazlık değil, kötü bir kriz yönetiminin getirdiği tarihsel bir talihsizlikti.

Son olarak, ekonomik entegrasyonun ve rasyonel aklın savaşı durdurabileceğine dair güçlü bir inanç ve zemin vardı. Dönemin küreselleşme düzeyi o kadar yüksekti ki, devletlerin ekonomileri ve finans sistemleri birbirine göbekten bağlıydı; nitekim Norman Angell gibi dönemin ünlü düşünürleri büyük bir savaşın her iki taraf için de ekonomik bir intihar olacağını rasyonel olarak kanıtlamıştı. Liderler ve sermaye sahipleri bu gerçeği görebilecek, savaşı rasyonel olarak maliyetsiz kılacak mekanizmalara sahipti. Ancak rasyonel çıkar ilişkileri yerine, anlık prestij ve korkuların seçilmesi barışı önlenemez olduğu halde katletti.